

Dokumentum

„A SZABADSÁG LOGIKÁJÁT IS MEG KELL TALÁLNI”

– Ludmán Katalin interjúja Sopsits Árpáddal, Hajnóczy Péterről –

Azt a tényt, hogy Hajnóczy Péter életművének autentikus megközelítési módja az interjú, már Szerdahelyi Zoltán 1995-ös beszélgetőkönyve¹ (és annak példátlan sikere²) is bizonyította. Az interjúkötet főként írókra, szerkesztőkre, tehát a szűken vett kollégákra, az irodalmi élet figuráira koncentrált, esetleg barátokat, ismerősöket kérdez. A tucatnyi név között szerepel, mások mellett, Nádas Péter, Mészöly Miklós, Csalog Zsolt, Göncz Árpád vagy Lázár Ervin. Ezek a beszélgetések nagyon is természetes módon képesek kibontani a „Hajnóczy-jelenség” részleteit. Jelenség alatt a szerző életét, poétikáját, irodalmi attitűdjét és az életmű hagyománytörténetét értve. Ez utóbbi tényező szempontjából fontos látnunk, hogy Hajnóczy korai halála nemcsak kultuszeremtésre ad lehetőséget, de egyúttal azt a munkát is elrendeli, amely a szövegek kánonban való helyét igyekszik meghatározni. Ez a munka most is időszerű, hiszen a Hajnóczy-életmű esetében nem beszélhetünk formalizált hagyománytörténeti beágyazottságról. Nem nehéz belátni, Hajnóczynak nem volt módja arra, hogy e folyamatokat saját maga ápolja, alakítsa. Ezt a hiányt igyekszik pótolni a Szegedi Hajnóczy Hagyatékgondozó Műhely vezetője, Cserjés Katalin is, amikor – ugyan nem az interjú hagyományos műfaji keretei között – teoretikus szövegeit kiegészítendő, olyan személyeket kérdez a hagyatéki fragmentumokról,³ akik személyes kapcsolatban álltak a szerzővel. A válaszként kapott visszaemlékezések nemcsak előbbé, átélhetőbbé teszik a témában rendre megjelenő tanulmányköteteket, de a szövegek keletkezésének vagy publikálásának (esetleg elhallgatásának) körülményeiről és miértjeiről is érdekes adalékokat szolgáltatnak. Úgy tűnik, a *beszélgetés* tehát érvényes mozzanata lehet e töredezett mintázatot mutató kanonizációs folyamatnak.

Az alábbi beszélgetés 2020 júniusában történt és arra koncentrált, ami a korábbi interjúkból kimaradt. Beszélgetőtársam, Sopsits Árpád 1979-ben szerzett filmrendező

¹ SZERDAHELYI Zoltán, *Beszélgetések Hajnóczy Péterről*, Emberhalász könyvek (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995).

² LOVAS Lajos, „Hajnóczy ma is eredeti”, *Új Magyarország* 5, 129. sz. (1995): 8. (A recenzió szerint a kötet a könyvheti újdonságok között az egyik szenzációnak ígérkezik. De több más elismerő kritika is született a kötetéről.)

³ Például DOBAI Péter, „A Tányéraknákról. Levél Cserjés Katalinnak (részlet)” in *Énekelt, és táncolt mint egy szatír: Nem szünő párbeszédben. Országos Hajnóczy-konferencia. Szeged, 2011. október 27–28.*, szerk. CSERJÉS Katalin és NAGY Tamás, *Hajnóczy-tanulmányok 4* (Szeged: Lectum Kiadó, 2012), 75–77.

diplomát a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Egy időben azzal, amikor a nála tíz évvel idősebb Hajnóczy Péter (1942–1981) rövid, nyilvános írói pályája csúcsra futott.

Kérdéseimet a hagyatéki szövegekkel való munka és a recepció újabb irányainak vizsgálata inspirálta, különös tekintettel a Hajnóczy-próza filmes vonatkozására, a szerző posztumusz filmvázlataira és a Balázs Béla Stúdióval való kapcsolatára. A teljes ismert írói hagyatékot 2018 szeptembere és 2019 februárja között digitalizáltam a Miskolci Egyetem doktoranduszaként.⁴ A több mint nyolcezer fotó feldolgozása most is zajlik.

Hol és mikor ismerkedtek meg?

Tulajdonképpen elolvastam *A halál kilovagolt Perzsiából*⁵ és megkerestem, hogy én ebből szeretnék filmet csinálni. Most meg ne kérdezze, hogy az pontosan hányban volt, mert a dátumra nem emlékszem. Így ismerkedtünk meg.

A könyv 1979-ben jelent meg.

Nem sokkal a halála előtt volt, talán 1980-ban. Elmondtam neki, hogy a strand világát szeretném feldolgozni, és azon keresztül az egészet. Volt egy vízióm erről, ami Péternek tetszett, mert pontosan érezte, hogy az egész könyvet nem lehet megcsinálni egy az egyben, tehát szűkíteni kell. Úgyhogy elkezdtünk agyalni rajta, hogy melyik részt hogyan szedjük ki belőle.

Hol találkoztak?

Én mentem föl Péter lakására.

A Zsámbéki útra?

Budán, igen. Akkor már ott laktak. Mindig vinni kellett egy fél liter tokajit. Ez volt Péterhez a belépő.

Lehetett vele érdemben beszélni a munkáról?

Persze. De sok minden másról is beszélünk. Aztán azért nem lett ebből nagyon semmi – hogy rögtön a lényegre térjek –, mert amikor a jogdíj fölmerült, akkor én elvittem Pétert a *Dialóg stúdióba*, ahol Bacsó Péter tett egy ajánlatot,⁶ de olyan megalázóan alacsony ajánlatot tett, hogy Péter megsértődött, fölállt és beasztalta maga mögött az ajtót.

⁴ LUDMÁN Katalin, „Hajnóczy Péter poétikája és a hagyaték (A kritikai kiadás elkészítésének lehetőségei)”, *Tiszatáj* 73, 10. sz. (2019): 97–101.

⁵ HAJNÓCZY Péter, *A halál kilovagolt Perzsiából* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979). A kisregény eredetileg az *Új Írás* 1978. 8–9. számában jelent meg, két részben.

⁶ A Dialóg Filmstúdió Bogács Antal vezetése alatt szerveződött meg. Bacsó Péter kezdetben Bogács Antal helyettese volt, 1982-től lett a filmstúdió vezetője.

Mennyit mondott?

Azt hiszem, az egész jogdíjra és a forgatókönyvre mondott maximum 40 ezer forintot.⁷ Megfilmesítési jog, írás stb. És ezen a Péter bepöccent. Én is méltatlannak éreztem. Össze is veszttem ezen Bacsóval. Velem meg Péter veszett össze, hogy miért hoztam őt ilyen helyzetbe. Kezdő rendező voltam, én előzetesen nem egyeztettem Bacsóval, hogy ő majd milyen ajánlatot fog tenni. Bár nem hiszem, hogy beavatott volna. Ismerve a valóságot, őszintén mondom, ez egy megalázó ajánlat volt az akkor már azért eléggé befutott és ismert Hajnóczynak.

Mennyire számított ő elismertnek akkoriban?

Sztárnak számított. A Péterek között volt. Esterházy, Nádas és Lengyel mellett a nagy négyesben. Lengyel Pétert leszámítva mindegyikőjünkkel volt munkakapcsolatom, de a legtöbbet Hajnóczy szövegei foglalkoztattak. Végül mégis ezekből készült el a legkevesebb. Vagyis semmi. Mi legfeljebb 5–6 alkalommal találkoztunk. Az ominózus eset után már nem volt miért.

Milyen lett volna a Perzsia-film, ha megvalósul?

Ez egy nagyon szubjektív vízió, amit meg akartam csinálni, és ez nagyon tetszett Péternek. Nagyon furcsa dolog, mert mindenki azt mondta, hogy a Péter félelmetes. Nagydarab, rabiátus ember volt. Plusz azért mindig volt benne egy kis tütyke. Vagy nem kicsi. A fél liter tokaji mindig elfogyott a találkozás végére. Én legfeljebb egy decit ittam. De velem szemben egyáltalán nem volt félelmetes. Nagyon sokban találkozott a gondolkodásunk. A regényről és arról, hogy hogyan képzeljük el a filmet. Írtunk vázlatokat együtt. Sárga kis papírlapokra jegyzetelt akkoriban. Hogy megőrizte-e ezeket, azt nem tudom.

Ilyen vázlatokkal nem találkoztam a hagyatékban, de a halála után előkerült néhány olyan szöveg, amelyeket egyértelműen filmre szánt, például a Partizánok⁸ vagy a Ló a keramiton.⁹ Utóbbi deklaráltan filmforgatókönyv. Aztán ott A bajnok¹⁰ című elbeszélés is, ami egy filmötletet prezentál és egy filmforgatásról szól. Erről azt sem tudni, hogy pontosan mikor keletkezhetett. Tavaly jelent meg a Tiszatájban, a Hajnóczy Hagyatékgondozó Műhely kiadásában. Ezekről tudott? Beavatta Önt a filmmel kapcsolatos terveibe?

⁷ A KSH adatai szerint 1980-ban bruttó 4000 forint volt az átlagkereset, hozzáférés: 2020.10.30, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_qli001.html, más források szerint 7–8000. A kor viszonyai között 40 000 forint legfeljebb egy Trabant árát jelentette. Ma, ugyanez az összeg, vagyis egy könyv megfilmesítési joga általában 1 és 4 millió forint között mozog, szerzőtől és rendezőtől függően.

⁸ HAJNÓCZY Péter, „Partizánok (filmvázlat)”, *Tiszatáj*, 12. sz. (2010): 50–55.

⁹ HAJNÓCZY Péter, „Ló a keramiton”, *Életünk*, 3–4. sz. (1993): 194–216.

¹⁰ HAJNÓCZY Péter, „A bajnok”, *Tiszatáj*, 10. sz. (2019): 61–79.

Nem. Szerény volt és praktikus. Nem jött elő azzal, hogy ezt írtam, olvasd el, mit szólsz. Tudtam ezekről a szövegekről, de engem nem azok fogtak meg elsősorban. Őt viszont érdekelte, hogy hogyan akarom megcsinálni a közös filmet, hogy mennyire legyen a vágy fojtott, ami a regényt uralja. Mondtam neki, hogy az egész egy ilyen „sárga” film. Nem úgy akartuk megcsinálni a borzalmat, mint a legtöbb magyar film, hogy súlyos és sötét, hanem a tomboló nyárban megmutatni a drámát és a kilátástalanságot. Neki ez nagyon tetszett.

Egy jelenetet leszámítva (a kórházi látogatás Krisztina anyjánál) nincs a regényben hagyományos értelemben vett párbeszéd. Ezt hogyan tudták volna filmre vinni?

Igen. Olyan, mint egy belső monológ. Kértem, hogy fordítsuk le egyfajta dialógus-nyelvre és ígérte, hogy gondolkodik rajta, hogy hogyan lehet ezt a nyelvi réteget megugrani. Ebben nem volt vita. Érezte, hogy némafilmet csinálni nem pálya.

Azért kérdezem, mert ez a próza tele van olyan poétikai megoldásokkal, amelyek autentikus létmódja a szöveg. Sokszor az az érzésem, ellenáll bármiféle adaptációnak. Sőt, mintha élcelődne azon, hogy nem, vagy csak nehezen transzformálható.

Most, hogy mondja, erről jut eszembe, nem is a *Perzsia* volt az első. Hanem az *M-novellák*.¹¹ Azokat már a főiskolán meg akartam csinálni, de nem adtak rá engedélyt.

Miért?

Akkoriban nem volt szokás indokolni. De az biztos, hogy az *M-novellákból*, meg még pár másik szövegből, például a *Finomfőzelék feltéttel*,¹² összeraktam egy filmet. Diplomafilmmek, 1979-ben. Akkor egyszer vagy kétszer találkoztunk Hajnóczyval a Balázs Béla Stúdióban, ahová néha ő is lejárt, és ott mondtam is neki. Áldását adta rá, de nem fogadták el. Telefonon hívtam, hogy nem fog menni.

Mit mondott?

Nem volt meglepve. Rögtön mondta, hogy gondolta.

De visszatérve: mi érdekli egy filmet ebben a prózában?

Ezt nehéz megmondani. Engem mindig a történet és az elbeszélés mód ragad meg.

Az irodalmi hagyomány mindig vágásszerű mondatszerkesztésről és aprólékos képleírásokról beszél.

¹¹ HAJNÓCZY Péter, *M* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977).

¹² Ez az írás 1975-ben, *A fűtő* című kötetben jelent meg.

Igen, de a film nem úgy vág, ahogyan egy író vág. Mert mit csinál az ember, amikor Hajnóczy néha ilyen sziporkázóan tömör és rövid? Ha ezt egy hosszú jelenetben veszem fel, akkor az már nem stimmel, az már nem ugyanaz. Én nem egy az egyben akartam használni a Pétert, ahogyan ő ír. Hanem a hangulata fogott meg. Aztán *A fűtőnél*¹³ nem is a hangulat, hanem a kilátástalanság, az a létállapot-leírás. Érdekeltek a témái. Kevés magyar író van, akinek ilyen sok művét olvastam. Ott *A véradó*¹⁴ is. Abból pedig egy kollégám, Siklósi Szilveszter akart filmet csinálni.

És az megvalósult?

Nem. Mindkettőnk ötletét elutasították. Pedig ő abból nagyjátékfilmet is akart, de azt sem fogadták el. A filmszakma nem volt túl nyitott Hajnóczyra. Egy alternatív film készült *A halál kilovagoltból*.¹⁵ Hagyjuk.

De színházi adaptációi vannak.¹⁶ És a drámáit is játszották, például a Dinamitból¹⁷ is készült előadás a 80-as években.¹⁸

Igen, a *Dinamitot* is szerettem. A kortárs film és színház már sokkal inkább képes lenne ezeket autentikusan megszólaltatni. Bizonyos áttétellel persze, hisz más nyelveket használunk. Hajnóczy egyébként valóban képszerűen ír.

Mégis inkább a cselekményt és a témát emeli ki.

Azért a strand leírása is egy képpé áll össze bennem, amikor olvasom. Az a füledt nyár, a vágynak vagy a kudarcnak a leírása, ami szinte visszaköszön a környezetből. A *Jézus menyasszonyát*¹⁹ már szétesettnek láttam. Nem volt olyan pontosan összefogva és végképp képtelenség is lett volna az akkori filmvilág közegében. A *Perzsiát* viszont nagyon sokáig dédelgettem. De azzal, hogy el lett így cseszve, hogy így mondjam, később már nem merült fel. Főleg Péter halála után. Úgy éreztem, mással nem tudnám úgy megírni, mint vele. Pedig voltak kitételei.

¹³ HAJNÓCZY Péter, *A fűtő* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1975).

¹⁴ Az 1977-es, *M* című kötetben jelent meg.

¹⁵ *A halál kilovagolt Perzsiából*, magyar játékfilm, rend. Dr. HORVÁTH Putyi, 90 perc, 2004.

¹⁶ Legújabbban a *Don't Eat Group* készített előadást a *Perzsiából*, hozzáférés: 2020.10.30, https://trafo.hu/programok/a_halal_kilovagolt_perzsiabol.

¹⁷ HAJNÓCZY, „Dinamit”, *Mozgó Világ* 7, 8. sz. (1981): 3–13. (Az 1983-as *Dinamit* című dráma-antológia címadó darabja.)

¹⁸ A *Somogyi Néplap* 1984. szeptember 6-i száma például arról tudósít, hogy a kaposvári Fonómunkás Kiszínpad Hajnóczy Péter *Dinamit* című drámájával kezdi meg őszi bemutatósorozatát (rend. VÉRTES Elemér).

¹⁹ HAJNÓCZY Péter, *Jézus menyasszonya: Novellák, kisregények* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981). A *Jézus menyasszonya* címadó elbeszélés 1980-ban, a *Mozgó Világ* 8. számában jelent meg.

Milyen kitételei?

Azt nehéz felidézni. Az attitűdre emlékszem, hogy voltak kategorikus nemek. Azt tudom, hogy amikor az volt a kérdés, tegyünk-e bele szürreális betéteket, akkor azt mondta, hogy ha már emellett döntöttem, akkor az legyen koherens. A következetesség igénye mindig benne volt. De odáig nem jutottunk el, hogy mondatról mondatra, jelenetről jelenetre felépítsük.

Dobai Péter visszaemlékezése²⁰ szerint Hajnóczy nagy társaságban is harsányan szidta a filmeseket.

Hát igen, megvolt a külön bejáratú véleménye a filmes szakmáról, amit, hozzáteszem, nem ismert belülről.

Önnek beszélt erről?

Nem igazán. De volt egyfajta bizalmatlanság az elején. Ezt én legyőztem ugyan, de amikor beigazolódott a rossz előérzete, akkor visszaigazolván látta minden bizalmatlanságát. Ez kölcsönös bizalmatlanság volt a szakmával. És Bacsó nagyon más-hogyan látta a világot, mint Hajnóczy.

A filmes közegben őt inkább kívülállóként kezelték?

Hát hol nem volt kívülálló? Mindenhol kívülálló volt.

Azért ez inkább póz volt a részéről, nem? Ez talán nem volt idegen Hajnóczytól.

Szerintem is-is. Ez egy tyúk-tojás probléma. De az biztos, hogy amikor az ő nagyon furcsa bizalmatlansága eloszlott, akkor jól tudtunk együtt gondolkodni.

Kicsit később, a 80-as évek derekán Esterházy Péter és Gothár Péter csináltak közös filmet az *Idő van irodalmi forgatókönyvből*.²¹ Az Önöké hasonló vállalkozás lett volna?

Azért a *Perziának* sokkal inkább van egy klasszikus érzelmi íve. Tehát az az identitásválság, amiről szól, vagy a reménytelen szerelem mind-mind klasszikus alaphelyzetek és motívumok. Nem egy össze-vissza könyvről beszélgetünk. Ezt a szöveget nem a szabad asszociáció működteti. A *Jézus menyasszonya* már inkább ezzel a technikával készült, bár annak is van egy kötött belső logikája. A szabadság logikáját is meg kell találni. De én a sok kudarc után félretettem Hajnóczyt. Látszott, hogy ő nem az a szerző, akit ez a kulturális közeg be akar fogadni. A halála után megpróbálták persze kanonizálni. De hát, halottnak a csók.

²⁰ DOBAI Péter, „Kommentárok a *Partizánok* című hagyatéki szöveghez”, in *Énekelt, és táncolt...*, 91–93.

²¹ ESTERHÁZY Péter, „Idő van”, in ESTERHÁZY Péter, *Bevezetés a szépirodalomba* (Budapest: Magvető Kiadó, 1986), 543–557.

Ünnepelt szerzőnek számított a 70-es években. Aztán a 90-es években volt egy újbóli felfedezése, 2010 óta pedig időről időre újabb hagyatéki szövegei jelentek meg különböző folyóiratokban.

Persze, mert novellában a mai napig nagyon erős. Kis műfajban volt nagy. Ezeket a szűkre szabott formákat birtokolta teljes fegyverzettel.

Mégis mintha azt mondaná, hogy ő az utolsók egyike, aki még írt „nagy történetet”.

Persze. De a jó posztmodern is nagy történet. Azért a *Harmonia Cælestis* nem egy nagy történet? Vagy a Csokonai Lili? És mi van a Nádassal? Vagy Krasznahorkai Sátántangójával? A nagy történet az elbeszéléstechnikán múlik, de attól, hogy töredetesen mesélünk, még kialakul a nagy történet. De még ha nem is azt érzem, hogy nagy történet a Hajnóczyé, mégis folyton az az érzésem, hogy egy erős valamit olvasok. Egy nagyon erős impulzus.

Nem jutott eszébe valamelyik meghiúsult filmtervet újra elővenni?

Ha valamit még megcsinálnék most is, az az *M*-novellák. Azt gondolom, hogy Hajnóczyt utolérte a világ. Amit ő leírt a *Jézus menyasszonyában*, annál már örültebb, borzasztóbb a világ. Eklektikusabb, szélsőségesebb és kiszámíthatatlanabb, miközben az *M*-novellák szomorú fájdalommal nem múlt el. Azt nem haladja meg az idő. Ott valami olyasmi van megfogalmazva, ami időtlenebb. Az ő progresszivitása a nyelvi és formai használatban volt. Míg a szociográfiába új témát emelt be,²² addig a szépirodalomban új formai megközelítéssel kezelt megszokott témákat. Az *elkülönítő* is olyan volt, hogy olyan nem volt előtte. Szociográfiát rengeteget írtak akkoriban, a *Puszták népétől* kezdve a 80-as évek végéig, de olyan hatásos és pontosan dokumentált szociográfiát, mint *Az elkülönítő*, kevesen csináltak.

A személyessége vagy az aprólékossága miatt? Előbbi jól illusztrálja az a tény, hogy Hajnóczy hagyatéka magában rejti *Az elkülönítő* központi figurájának, Szépvölgyi Aliznak az örökségét is, például egy életrajzi regényt.²³

Én arra a felháborodásra emlékszem, amit akkor éreztem, amikor először olvastam, 1975-ben, a *Valóságban*. Elementáris érzelmet váltott ki, és az ritka. De nem polgárpukkasztásból volt ilyen. A súlya, a mélysége, az igazságtartalma volt velőtrázó, és nem az, hogy „én ezt meg merem csinálni”. Egyébként már akkor megjegyeztem magamnak, hogy ebből milyen állati jó dokumentumfilmet lehetne csinálni.

²² HAJNÓCZY Péter, „Az elkülönítő”, *Valóság* 18, 10. sz. (1975): 84–100. (Hajnóczy Péter alig néhány kisprózát publikált *Az elkülönítő* megjelenése előtt. A szociográfia nagy visszhangot váltott ki, Hajnóczy figyelme pedig egyre inkább a fikció felé fordult. A teljes szöveg 2013-ban jelent meg, a Magvető Kiadónál, Nagy Tamás gondozásában: HAJNÓCZY Péter, *Jelentések a süllyesztőből*, szerk. NAGY Tamás (Budapest: Magvető Kiadó, 2013).

²³ NÉMETH Zsófia, „»A humánnum nevében« (Szépvölgyi Aliz nyomában, avagy a Hajnóczy Péter-hagyatéka elvarratlan szálai)”, *Tiszatáj* 73, 10. sz. (2019): 88–92.

Balassa Péter például éppen a polgárpukkasztás miatt bírálja.²⁴

Nekem nincsenek szent tehenek. Balassa is tévedhetett. És persze, senki nem tudja kivonni magát a korból, amiben él. Mert akkor légüres tér, amiben ír. De gondoljon bele, vele azért nem bántak kesztyűs kézzel.

Azért, ha jól értem, a Balázs Béla Stúdióban például otthonosan mozgott, ha csak a filmes közegről beszélünk.

Nem. De hozzáteszem, én sem. Talán azért volt nekem szimpatikus, mert egyikünk sem volt befogadott. Nagyon nehéz megérteni, hogy valakinek az adott korban miért volt sikere, vagy épp miért nem volt. Nem mindig csak a befogadó közeg bűne az ilyesmi. De a legtöbb esetben a korszak nyitottságán múlik. Péter dokumentarista volt mindig. A szociológusi mivolta mindig, minden szövegét áthatotta. Még a *Jézus menyasszonyában* is a napi hírek vannak megemelve, más kontextusba helyezve. Ilyen értelemben majdnem egy sült realista.

Van olyan a mostaniak közül, akikhez úgy nyúl, ahogyan Hajnóczyhoz nyúlt akkoriban?

A Grecsó fölötti generációt ismerem jobban. Darvasi Lacival, Garacziival is dolgoztam. De nem teszek ilyen kijelentést, mert bár fogékony vagyok az irodalomra, nem ismerem a fiatal kispórázat annyira. Nincs ma olyan író, aki olyat ír, aminek akkora visszhangja van, mint *Az elkülönítőnek* volt. Borbély Szilárd *Nincstelene*kje is nagyot szólt, mégsem olyan jó szerintem. Nekem az mesterséges és túl lecsupaszított. A világ ennél sokkal eklektikusabb, bonyolultabb, borzalmasabb és ugyanakkor érdekesebb is.

Van bármi, ami manapság is foglalkoztatja Hajnóczyból? Befolyásolja még Önt mint alkotót?

Nem ő az íráspéldám, mert más a nyelvünk, de a témáink ugyanazok. Az emberi kiszolgáltatottság formái Pétert eléggé érdekelték. Azért is szeretem, mert egyszerre volt együttérző, de kíméletlenül pontos. Mindig éreztem, hogy ő szereti a figuráit. A következő dokumentumfilmemet (*Idegek játéka*) alapvetően ő is inspirálta. Azzal kezdődik, hogy hogyan ismerkedtem meg a politikai pszichiátriával, éppen *Az elkülönítőn* keresztül. A film három emberről szól, akik a saját sorsukról beszélnek. Nekik persze semmi közük Hajnóczyhoz, de ez egy nagyon erős közvetett hatás azért. Sajnos azt kell mondjam, ezzel együtt is inkább a kudarcok kísértenek, ha róla van szó. Valószínű, hogy ő soha nem fér(t) bele ebbe a puha polgári világba.

Pedig polgári közegben szocializálódott. Igaz, nevelőszülők gyerekeként.

Lehet, de ez nem az ő természete. Ha valaki elolvassa *Az elkülönítőt*, az érzi azt a dühöt. Miközben végig következetesen törekszik a tárgyilagosságra, a valóság pon-

²⁴ BALASSA Péter, „Hajnóczy Péter: A fűtő”, *Jelenkor* 19, 2. sz. (1976): 190–192.

tos feltáráásra. Aki ilyet ír, az nem pózból ír. Olyan, mint Robert Capa, akivel filmesként ugyancsak foglalkozom. Lehet akármit mondani, azért őt háborúban vett részt, számtalan csatában járt, és végül felrobbant egy aknán. Meséljen már nekem valaki arról, hogy ez póz. Ha póz, csinálja utána.